మేల్కొన్న మానవులు

కృష్ణాతీరాన ఉన్న ఆ పల్లెలో గ్రామదేవత ముత్యాలమ్మకు కొలుపులుచేసే రోజు దగ్గిరపడుతోంది. కొలుపులు ఐదురోజులు జరుగుతాయి. మొదటి మూడురోజులు వూళ్ళో ఘటం తిరుగుతుంది. చాకలి పసుపు కుంకుమ రాసిన బాన తలమీద పెట్టుకొని వీధివీధికి వస్తున్నాడు. ఘటంరాగానే ఇంట్లో ఆడవాళ్లు అన్నం, పెరుగూ ఆ బానలో వేస్తున్నారు.

ఊళ్ళో జాతరసందడి అప్పుడే కన్పిస్తోంది. ఇంటి గడపలకు పసుపురాసి బొట్లుపెట్టారు. ద్వారాలకు తోరణాలు కట్టారు. బజార్లో వున్న వేపచెట్లన్నింటికి పసుపు రాసి కుంకుమబొట్లు పెట్టారు. ఒక్కొక్క వేపచెట్టు ఒక్కొక్క గ్రామదేవతకు నిలయమని వారి నమ్మకం. ముత్యాలమ్మ గుళ్ళకి సున్నంకొట్టారు. తోరణాలుకట్టి అలంకారాలు చేశారు. గుళ్ళముందు పందిళ్ళు వేశారు. బొమ్మని చేసి అమ్మవారిని నిలిపారు. అమ్మవారికి కొత్త చీర కట్టారు. అమ్మవారి కుడి చేతిలో చిన్న కత్తి మెరుస్తోంది ఆ కత్తికి నిమ్మకాయ గుచ్చారు. పంబలవాళ్ళు, కొమ్ములవాళ్ళు, బైపీడువాళ్ళు అంతా తరలివచ్చారు. ఏటవతలి మాతంగికి కబురుపెట్టి పిలిపించారు మాతంగి జీవితాంతం కన్యగానే ఉండిపోతుంది. కొలుపుల్లో మాతంగి లేకపోతే ఏ పనీ జరగదు వీరంగం వాయిస్తుంటే, పంబలవాడు శివమెక్కిస్తే మాతంగికి ఒళ్ళుపెరిగి చిందు తొక్కుతుంది. ఆ ఆట చూడ్డానికి జనం విరుచుకుపడ్తారు. క్రితం సంవత్సరం వచ్చిన మాతంగి ముసలిది. చనిపోయింది. ఈ మాతంగి మాంచి వయసులో వుంది. గజ్జెలు ఘల్లుఘల్లు మనిపించుకుంటూ బజార్లో నడుస్తుంటే గుంపు వెంటబడుతోంది.

ఉదయాన్నే కృష్ణనుంచి జలబిందెల ఊరేగింపుతో ముత్యాలమ్మ గుళ్ళ దగ్గరికి తీసికెళ్ళటానికి వాద్యగాళ్ళు, మాతంగి, ఊరేగింపు జనం అంతా మల్లయ్య రేవులోకి వచ్చారు. వస్తూవస్తూ కేశవులింటికి కబురుచేశారు. కేశవులు ఆ వూరికి పెద్దకాపు. కొలుపులు పెద్దకాపు అజమాయిషీ క్రింద జరగటం మొదట్నించీ వస్తున్న ఆచారం. కేశవులుకూడా అందరితోటీ స్నానాలు చేశాడు. నీళ్ళు కారుతున్న తడి బట్టలతో ఒడ్డుకొచ్చి జనమంతా నుదుటికి పసుపు, కుంకం

సత్యం శంకరమంచి

రాసుకున్నారు. కేశవులు వద్దంటున్నా, పంబలవాడు అతని ముఖంనిండా కుంకం మొత్తాడు. మాతంగి ముఖంనిండా పసుపు రాసుకుంది. రూపాయికాసంత (నాగరమంత) కుంకంబొట్టు పెట్టుకుంది. స్నానాలు చేసినవాళ్ళందరికి గుగ్గిలం పొగ వేశారు.

కేశవులు బిందెనిండా నీళ్ళు నింపి "జై ముత్తాలమ్మతల్లీ" అంటూ పెద్దగొల్ల నెత్తి కెత్తాడు. డప్పులు ఫెళఫెళా మోగాయి. హూహూహూహూ... హోహో అంటూ మాతంగి ఒళ్ళు విరుచుకుంది. బైనీడువాడు జమిలిక ఆవేశంగా వాయిస్తున్నాడు. మాతంగికి శివమెక్కుతుస్తూ కొమ్ములవాడు కొమ్ము పూరించి వూదాడు. పంబలవాడు పంబజోడు ఊపులో వాయిస్తూ 'ఖశేజోగా' అని అరిచాడు. ఆ అరుపులో ఉన్న శక్తి ఏవిటో అందరికీ ఛెళ్ళున చరిచినట్లయింది. ఆవేశం పెల్లుబికింది. మాతంగి చెంగున గుంపు మధ్యకి దూకి ఆట ఆరంభించింది. అదిచూసి మిగతా జనం అందరూ తందనాలు తొక్కుతున్నారు. గణాచారి శరీరంమీద వీరతాళ్ళు ఛడేలున మోగుతున్నాయి. వేపమండలు గాలిలో ఎగురుతున్నాయి. ఒక వెర్రి ఆవేశంలో ఒళ్ళుతెలియకుండా ఆదే ఆటలో, చిన్న కుంభకోణం చెంబుతో నీళ్ళు బుజాన పెట్టుకుని, చాలీచాలని గోచి కట్టుకుని గంతువేసే ఆ పదేళ్ళ గొల్లపిల్లాడుకూడా అడుగు తప్పటంలేదు. తాళం బెనగటం లేదు. డప్పుదెబ్బకు దెబ్బగా అడుగు అడుతోంది నీళ్ళోడుతున్న బట్టలతో, బుజాలమీద బిందెలతో ఊరేగింపు బయలుదేరింది. ఊరేగింపు గాలిగోపురందాకా సాగనంపి, కేశవులు వెనక్కు వచ్చేశాడు.

ఇంటికొచ్చి ఒంటినున్న తడిబట్ట నీళ్ళు పిండుతూ "పెద్దోడొచ్చే వేళకాలే" అని అడిగాడు కేశవులు.

"ఆ, రావొద్దూ, కారు దొరికిందో లేదో" అంటూ భార్య రాజమ్మ పొడి ధోవతి కేశవులు చేతి కందించింది.

రాముడు కేశవులు పెద్దకొడుకు. పట్నం కాలేజీలో చదువుతున్నాడు. రెండో కొడుకు ఆ వూళ్ళోనే హైస్కూల్లో చేరాడు.

కాలేజీకి నాలుగురోజులు సెలవులిచ్చినట్టు, తను బయలుదేరి వస్తున్నట్టు రాముడు నిన్న ఉత్తరం రాశాడు. కేశవులు రాముణ్ణిచూసి చాలా కాలమైంది. రాముడు జ్ఞాపకం వచ్చినపుడల్లా కేశవులికి మనసు గుబులు గుబులుగా ఉండేది. 'అక్కడ వాడికెవరు, అయ్యా, అమ్మా? ఎట్లా వున్నాడో పిచ్చిసన్నాసి' అని అనుకొనేవాడు కేశవులు. సరిగ్గా అవే మాటలు బైటకనేసేది రాజమ్మ. కొడుకు

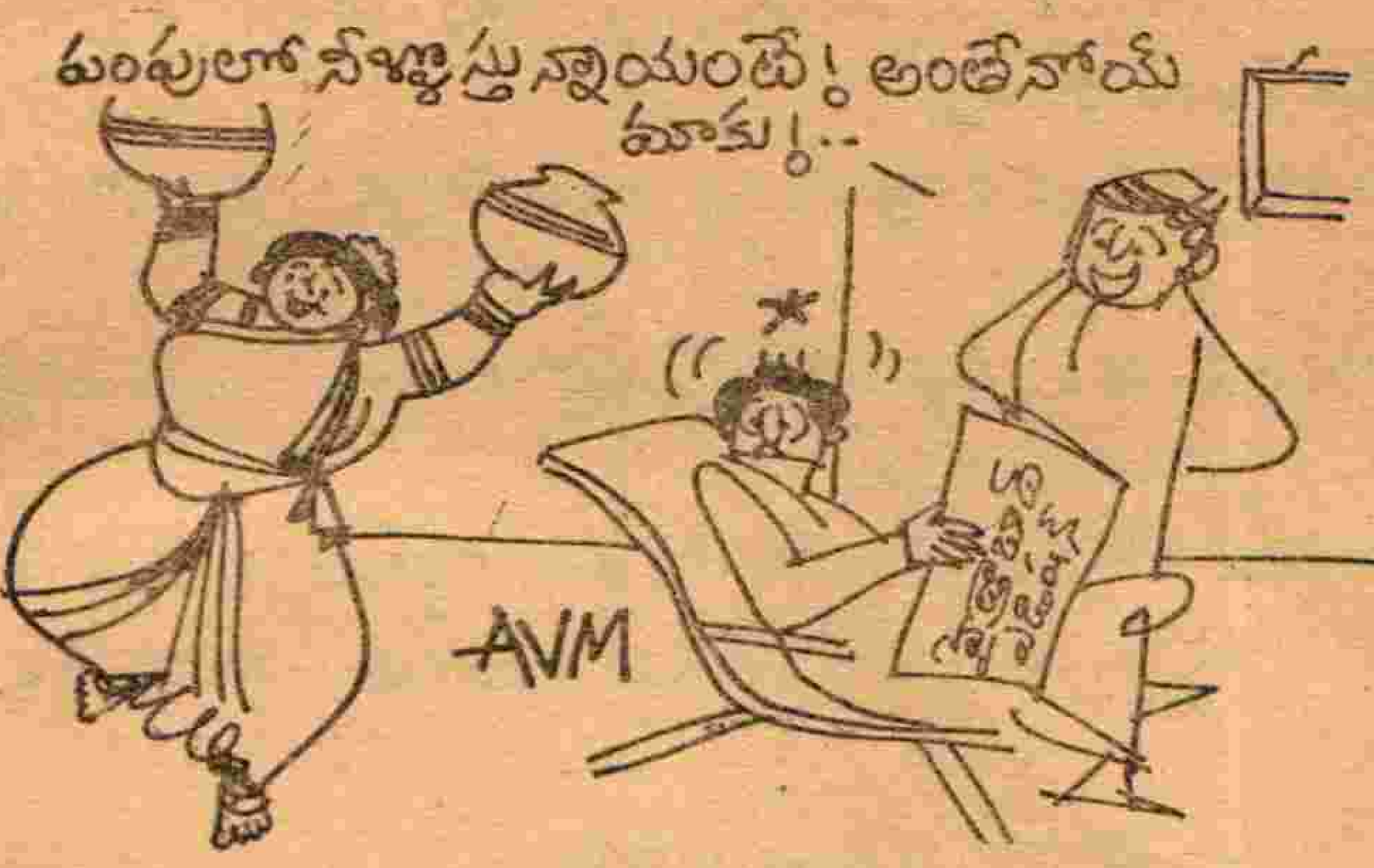

రాకకోసం వాకిట్లో అరుగుమీద కూర్చొని ఎదురుచూస్తున్నాడు కేశవులు. వీధి మలుపున ఎవరో సూటు, బూటు వేసుకొని సామాను కూలీచేత పట్టించుకొని వస్తుంటే 'తాశీల్దారు గామోసు' అనుకున్నాడు కేశవులు. కాని ఆ వచ్చేది తాశీల్దారు కాదు, రాముడు. రాముడే!

"పెద్దోడొస్తున్నాడే" అని కేకేశాడు కేశవులు. రాజమ్మ పరుగెత్తుకు బైటికొచ్చింది "ఏం అయ్యా! ఇంత ఆలస్యమైందేం?" అంటూ చెంబుతో కాళ్ళు కడుక్కోడానికి నీళ్ళు తెచ్చింది.

"కారు దొరకలేదమ్మా!" అంటూ రాముడు కాళ్ళు కడుక్కొని రాజమ్మ అందించిన తుండుగుడ్డతో తడి తుడుచుకున్నాడు.

"అయ్యో! ఇంత చిక్కిపోయినావేంరా" అంది రాజమ్మ, రాముడి ముఖంలోకి పరిశీలనగా చూస్తూ.

రాముడు సమాధానంగా నవ్వేడు.

కేశవులు కొంచెం సన్నబడ్డ కొడుకువంక చూస్తున్నాడు. రాముడిలో కొంత నాజూకుతనం కన్పించింది. కొడుకు వేసుకొన్న పూలు పంట్లాము, బూట్లు కేశవులికి కుతూహలం కల్గిస్తున్నాయి. రాముడు తనతో తీసుకువచ్చిన ఇంగ్లీషు పేపర్ని అటూఇటూ తిప్పి చూశాడు.

"చదువు బాగా సాగుతుందా?" కేశవులు అడిగాడు. సమాధానంగా రాముడు తలూపాడు. "నీళ్ళు సరిపడ్డాయా అయ్యా?" అంది వంటింట్లోంచి రాజమ్మ.

ఆ పలకరింపులో ఆప్యాయత, ఆందోళన స్పందిస్తున్నాయి. రాముడు నవ్వుతూ అన్నాడు "నీళ్ళెందుకు సరిపడవమ్మా! అన్ని నీళ్ళు ఒకటేగా!"

"నీ మొహంలేరా! నీకేం తెల్సు. ఆ కళ్ళు చూడు, ఎట్లా లోతుకు పోయాయో" అంది రాజమ్మ.

"తీరిగ్గా తర్వాత మాట్లాడొచ్చు గాని వేన్నీళ్ళు తోడవే" అన్నాడు కేశవులు.

"అట్లాగే. తుంగ గుడ్డలు మధ్యయింట్లో ఉండాయి కట్టుకు దొడ్లోకి పద నీళ్ళు తెస్తున్నా!" అంది రాజమ్మ.

రాముడు స్నానం చేస్తూంటే కేశవులు దొడ్డిగుమ్మం దగ్గర నుంచుని అన్నాడు. "పెద్దోడా! ఊళ్ళో కొలుపులు జరుగుతుండాయి. సాయంత్రం అట్టా వెళ్తావా?"

"ఆ! ఆ! వెళ్తాలే!" అన్నాడు రాముడు.

"పట్నంనుంచి నువ్వొక్కడివేనా, కరణంగారబ్బాయికూడా వచ్చిండా?" అన్నాడు కేశవులు

"సీతాపతీ నేనూ కలిసివచ్చాం. వాడిక్కూడా పెలవే!" అన్నాడు రాముడు.

"అట్టాగయితే ఇద్దరూ కలసి ముత్తాలమ్మ గుళ్ళ దగ్గిరకు పొండి" అన్నాడు కేశవులు.

"అట్లాగేలే!" అన్నాడు రాముడు.

కేశవులు కొంతదూరం వెళ్ళి వెనక్కు తిరిగొచ్చి "పెద్దోడా! జాతర దగ్గర మన ఇంటోళ్ళు, ఎవరో ఒకరు ఉండాలి. అది ఆచారం. తెలుసుగా. నే పొలం పోతుండా. నే వచ్చేసరికి ఆలశ్యమవుద్ది. నువ్వు గుళ్ళ దగ్గర కెల్టం మర్చిపోయేవు" అన్నాడు.

"మర్చిపోనులేవే. వెళ్తాను" అన్నాడు రాముడు ఒళ్ళు తుడుచుకుంటూ.

ఆ రోజు సాయంత్రం రాముడు సీతాపతికోసం కరణంగారింటి కెళ్ళాడు. రాముడు ఈ రోజు, మామూలుగా వేసుకొనే లాగూ, చొక్కా వేసుకోలేదు. ధోవతి కట్టుకుని ఉత్తరీయం వేసుకున్నాడు. సీతాపతి రాముణ్ణి కూర్చోపెట్టి కాఫీ ఇచ్చాడు "ఏవిటి వేషం మార్చేశావ్?" అన్నాడు సీతాపతి.

"ఊళ్ళో కొలుపులు జరుగుతున్నాయి. మాది పెద్దకాపు కుటుంబం కదా! అంతా మా ఆధిపత్యం కింద జరగాలట. మా నాన్న ఆ భారం నామీద పెట్టాడు!" అన్నాడు రాముడు.

"ఓహో! ఇది పెద్దకాపు వేషమా" అన్నాడు నవ్వుతూ సీతాపతి.

"అదికాదురా! మనం సూటుబూటు వేసుకెళ్తే వాళ్ళు బెదిరిపోతారు,

ఏదో పరాయిదేశం వాణ్ణి చూసినట్టు చూస్తారు. భయంభయంగా మాట్లాడతారు" అన్నాడు రాముడు.

"మనం ధోవతి కట్టుకెళ్ళినా, మనతో మనసు విప్పి మాట్లాడరు. పట్నంలో చదువుకుంటున్న మనమంటే వాళ్ళకి భయంతో కూడిన గౌరవం. అయితే నేను కూడా ధోవతి కట్టుకోనా? నాకు చేతగాదెట్లా?" అన్నాడు సీతాపతి.

"తెలుగువాడికి ధోవతి కట్టుకోవడం చేతకాదంటే అంతకంటే సిగ్గుచేటు ఇంకోటుండదు. నేను నేర్పుతాలే ధోవతి బయటికి తియ్యి" అన్నాడు రాముడు. సీతాపతి చేత ధోవతి కట్టించాడు. అది నిలబడటం లేదు, జారిపోతోంది. సీతాపతి ధోవతిపైన బెల్టు బిగించుకొని బయలుదేరాడు.

ముత్యాలమ్మ గుళ్ళు ఇంకా కొంతదూరం ఉన్నాయనగానే రాముణ్ణీ, సీతాపతిని ఇద్దరు ముగ్గురు "సిన్న దొరలెప్పుడు దిగారు?" అని పలుకరించారు.

"ఆ! పొద్దున్న వచ్చాం. అంతా బాపున్నారా?" అనడుగుతూ నడుస్తున్నారిద్దరూ.

"నువ్వు కరణంగారి కొడుకువి, నేను పెద్దకాపు కొడుకుని. మనం ఈ వూరికి నాయకులం కాబోలు" అన్నాడు రాముడు,

"వాళ్ళు అట్లా అనుకున్నంత కాలం నాయకులమే. మనం నిజంగా వాళ్ళకి నాయకత్వం వహించిందెప్పుడూ?" అన్నాడు సీతాపతి.

వస్తున్న రాముణ్ణి గుర్తుపట్టిన పంబలవాడు-

"సిన్న పెద్దకాపు వస్తుండాడు" అని అరిచాడు పందిర్శిలోకి.

"సిన్న పెద్దకాపేమిటెరా సీతాపతీ?" అన్నాడు రాముడు.

"అంటే పెదకాపు కొడుకు. చిన్నవాడు కాబట్టి చిన్న పెద్దకాపన్న మాట" అన్నాడు సీతాపతి.

"అయితే మా నాన్న పెద్దపెద్ద కాపా?" అన్నాడు రాముడు.

"మీ నాన్న ఉన్నప్పుడు చిన్నా, పెద్దా ప్రసక్తే లేదుకదోయ్" అన్నాడు సీతాపతి.

వీళ్ళిద్దర్నీ చూసి పంబలవాడు "కానీండెహె... మొదలుపెట్టండి" అని అందర్నీ తొందరపెడ్తున్నాడు.

రాముడు, సీతాపతి గుళ్ళన్నీ తిరిగొచ్చారు. అమ్మవారి విగ్రహంలో రౌద్రం ప్రస్ఫుటమౌతోంది. కళ్ళురుముతున్నాయి. చేతిలో తళతళ మెరిసే బాకు, ఆ బాకుకు గుచ్చిన నిమ్మపండు. రాముడు కళ్ళుమూసుకుని నమస్కారం చేస్తూ

అనుకున్నాడు 'దేవి ఇంత భయంకరంగా ఉందేమిటి? నిత్యమంగళంగా చిరునవ్వు పెదబిల్లే అమ్మవారేనా ఈమె? చెడును చెండాడేటప్పుడు ఆమె ధరించిన ఆకారం అయ్యుంటుంది. మరయితే ఆమె ప్రసన్నరూపానికి బదులు, చెడుకి చిహ్నమైన ఈ రౌద్రాకారాన్ని పూజించట మెందుకు? కాళీ విగ్రహాన్ని పూజించటంలా, అలాగే ఇది కూడా. ఆమెను గురించి భయపడి జనం సన్మార్గులవుతున్నారు కాబోలు. దేవి అంటే భయపడి భక్తులయ్యేవారు కొందరు. దేవియందలి భక్తితో భక్తులయినవారు మరికొందరు. ఈ రెండు మార్గాలు చేర్చే చోటు ఒకటేనేమో కాని, ఒక మార్గంలో ప్రయాణించేవాడికి రెండో మార్గం నచ్చదు. కళ్ళు తెరిచి చూశాడు రాముడు. మొదట్లో ఉన్నంత భయంకరంగా లేదు అమ్మవారు. అమరేశ్వరి గుళ్ళో చాముండేశ్వరి చెల్లెలులా ఉంది. 'నేను పొందిన భయం దేవి విగ్రహంలోది కాదు. నా గుండెలోది. అంతా చూడటంలోనే ఉంది' అనుకున్నాడు రాముడు.

పంబలవాడు రాముడికీ, సీతాపతికీ పెద్దపెద్ద కుంకుమబొట్లు పెట్టాడు. ఇద్దరూ చెరుపుకోకుండా ఉంచుకుందాం అనుకున్నారు. పందిళ్ళలో జనం క్రమక్రమంగా పోగవుతున్నారు. పిల్లలు సంబరాలుగా పందిళ్ళనిండా పరుగెడ్తున్నారు. కొంతమంది వాళ్ళని అదిలిస్తున్నారు. వాళ్ళు అదిలించినకొద్దీ గోలచేస్తున్నారు. ఒక పక్కన తాటాకుల మంటవేసి డప్పులు వేడిచేస్తున్నారు. కాగిన డప్పుల చర్మం బిరుసెక్కి దెబ్బవేస్తే ఖణేలున మోగుతోంది.

వీరాస్వామి, మున్సబు, ఊళ్లో కొందరు పెద్దరైతులు పందిట్లోకి వచ్చారు. రాముణ్ణీ, సీతాపతిని పలుకరించారు.

"మీ అయ్య రాలేదా రామయ్యా" అనడిగాడు మున్సబు.

"లేదండీ కొంచెం పనుందిట. నన్ను పంపించాడు" అన్నాడు రాముడు.

"కొడుక్కి అప్పుడే తర్ఫీదిస్తునాడయ్యోవ్" అన్నాడు వీరాస్వామి.

కల్లుకంపు గప్పుమంది. సీతాపతి ముఖం ఇంకోవైపు తిప్పుకున్నాడు. పందిరి కవతలగా డప్పులు ఒకే బిగిన మోగిస్తుంటే పందిళ్ళన్నీ మోగిపోతున్నాయి. ఆ మోతలో ఒకళ్ళ కేకలు ఒకళ్లకందక పెద్దగా అరచుకుంటున్నారు. ఆ అరుపులు, కల్లువాసనలు గాలిలో తేల్తున్నాయి.

"ఏరా సీతాపతీ నీ కేమన్నా భయంగా ఉందా?" అన్నాడు రాముడు.

"భయంలేదు కాని, ఈ వాసన కొంచెం దుర్భరంగా ఉందిరా" అన్నాడు సీతాపతి.

"వెళ్దామంటే వెళ్ళిపోదాము" అన్నాడు రాముడు.

"లేదులేదు. ఉందాం. ఇదివరకు కొలుపులెప్పుడూ సొంతంగా చూడలేదు. ఏదో పగలు వచ్చి చూసిపోవటం తప్ప. ఈసారి రాత్రిళ్ళు కూడా ఏంచేస్తారో చూడాలని ఉంది" అన్నాడు సీతాపతి.

చీకటిపడింది. పందిట్లో ఆ చివరా ఈ చివరా కాగడాలు వెలిగించారు. మధ్యలో ఒక గుడ్డిలాంతరు వెలుగుతోంది. ముత్యాలమ్మకి ఎదురుగా పందిట్లో పంబలవాడు పెద్ద ముగ్గు వేస్తున్నాడు. రంగురంగులుగా ఆ ముగ్గు వేస్తూ ఏదో నదువుతున్నాడు. మధ్య మధ్య గొణుక్కుంటున్నాడు. మాతంగి ఘల్లుఘల్లున గజ్జెలు మోగించుకుంటూ పందిట్లో కొచ్చింది. మాతంగి కాళ్ళ గజ్జెల మోతవిని చెదురుమదురుగా ఉన్న జనమంతా పందిట్లో కొచ్చారు. మాతంగి వరుసగా అందరికీ దణ్ణాలు పెట్టింది. మున్సబు రాముణ్ణి మాతంగికి చూపిస్తూ "పెద్దకాపు కొడుకు" అన్నాడు. "ఓ యబ్బ! పట్నం దొరా!" అని రాముడి మీదకి వంగి చెంపలు రెండుచేతులా తాకి తన కణతలమీద మెటికలు విరుచుకుంది. మాతంగి మెళ్ళో వేసుకొన్న గవ్వలపేర్లు రాముడి గుండెమీద కొట్టుకుంటే ఉలిక్కిపడ్డాడు రాముడు. కల్లుకంపు గుప్పుమంది. చుట్టూవున్న జనం కన్నెమాతంగిని విరగబడి చూస్తున్నారు. అందరి కళ్ళు దానిమీదే. కాగడా వెల్తుర్లో వీరాస్వామి మాతంగిని చూసి కన్నుగీరటం రాముడు చూశాడు. రాముడేవిటి, అంతా చూశారు. "అయ్యదొరో! మీసాలూడలాగేను" అంటూ మాతంగి వీరాస్వామి మీసాలు సుతారంగా తాకి పంబలవాడి వైపుకు వెళ్ళింది. జనమంతా పెద్దగా నవ్వారు. వీరాస్వామి సిగ్గుపడలేదు. అందర్నీ చూస్తూ ఠీవిగా మీసం మెలేసుకున్నాడు.

పంబలవాడు ముగ్గువెయ్యటం పూర్తయింది. ముగ్గు చుట్టూ ఏవో గీతలు గీశాడు. ఆ గీతలమీద నిమ్మకాయలు కోశాడు. ఆ రంగురంగుల ముగ్గులో కొట్టొచ్చినట్టు కనుపించేది ఎర్రటి ఎరుపు. ముగ్గునిండా పసుపు కుంకం చల్లాడు. తప్పెట్లవాళ్ళని, మిగతా వాద్యగాళ్ళని పిల్చాడు. వాద్యగాళ్ళు కొమ్ములు, తిత్తులు, జమలికలు సరిచేసుకున్నారు. అందర్నీ ఒక్కసారి వాయించమన్నాడు. హోరుమని పందిరి గింగురెత్తేలా మోగాయి వాద్యాలు. "ఆపండి" అన్నాడు. ఒక్కసారి ఆగిపోయాయి. పెద్దగా ఏవో మంత్రాల్లాంటివి అరుస్తూ చదివాడు. ఆవేశంలో ఊగిపోతున్నాడు.

"పెద్దకాపు దొరా! సెలవా" అని అరిచాడు.

రాముడి ప్రక్కనే కూర్చున్న మున్సబు "సెలవననయ్యా రామయ్యా" అన్నాడు.

"ఆ! సెలవు" అన్నాడు రాముడు. అని సీతాపతి ముఖంవంక చూసి నవ్వాడు.

పంబలవాడు వరుసగా అందరి దగ్గర సెలవు అడిగి తీసుకున్నాడు. పోతురాజు బండదగ్గరకెళ్ళి నుంచున్నాడు.

ఈ దేవతలంతా ఎనిమిది మంది అప్పచెల్లెళ్ళు. మాలక్ష్మమ్మ, పెద్దింటమ్మ, అంకమ్మ, ముత్యాలమ్మ, పోలేరమ్మా, జీలకఱ్ఱమ్మ, మెంతులమ్మ, మెడవిరుపు లమ్మ- అని. ఈ ఎనిమిది మంది అప్పచెల్లెళ్ళకి ఒకే ఒక ముద్దు తమ్ముడు పోతురాజు. ఈ దేవతల గుళ్ళముందు తప్పనిసరిగా పోతురాజు బండ ఉంటుంది. నైవేద్యాలన్నీ ఈ బండ దగ్గిరే చెల్లించాలి.

ఒక్కసారి తప్పెట్లు తాళాలు, ఫెళఫెళా మోగాయి. పంబలవాడు, గిలగిల కొట్టుకుంటుకున్న కోడి నొకదాన్ని పోతురాజు బండమీద నర్రున కోశాడు. మొండెం నుంచి చిమ్ముతున్న నెత్తురు ముగ్గుమీద చల్లాడు. కోడి తల ముగ్గు మధ్యగా పెట్టాడు. ఇది చూసి రాముడు సీతాపతి ముఖం ముఖం చూసుకున్నారు

వాళ్ళ ముఖాలు పేలవంగా ఉన్నాయి. పంబలవాడు పంబజోడు తగిలించుకొని ఏదో పాడుతున్నాడు. మధ్య మధ్య వచనంలా చెబుతున్నాడు. మాతంగి కూడా మధ్యమధ్య ఏదో చెబుతూంది. ఆ చెప్తున్నది కొంత తెలుగు కొంత ఏ భాషో అర్థంకావటంలేదు. కాసేపు చెప్పి తప్పెట్లు వాయించమంటున్నాడు. మళ్ళీ ఆపమని, చెప్పటం సాగిస్తున్నాడు. రాముడు ప్రక్కనున్న వీరాస్వామితో "ఇదింకా ఎంత సేపుంటుంది మావా?" అన్నాడు.

"ఇది ఇప్పుడవుద్దంటరా! పడిజాము దాటుద్ది. మీరు బువ్వ తినిరాలా?" అన్నాడు వీరాస్వామి.

"లేదు" అన్నాడు రాముడు.

"అయితే తినిరారా ఎదవన్నా! మేమంతా సందకాడే తినొచ్చాం. మళ్లా ఎంబడే రండి. ఊరు చుట్టూ తిరగాల. మీలో ఒకళ్ళుండాల. నువ్వు రాపోతే మీ అయ్యని పంపు" అన్నాడు వీరాస్వామి.

రాముడు, సీతాపతి పందిరి దాటి బైటికొచ్చేశారు. "నాకు ఒళ్ళు గరపొడిచింది, ఇందాక వాడు కోడిని కోస్తున్నప్పుడు" అన్నాడు సీతాపతి.

"నాకూ అట్లాగే అయ్యింది. కాని ఏం చేస్తాం, వాళ్ళ ఆచారాలు వాళ్లవి" అన్నాడు రాముడు.

"ఏం ఆచారాలురా! గొంతులు కోయటం ఆచారమా? అత్యాచారం కాని" అన్నాడు సీతాపతి.

"ఇంతకీ మళ్లీ వద్దామంటావా లేదా?" అన్నాడు రాముడు.

"నీ ఇష్టం" అన్నాడు సీతాపతి.

"మనకు మళ్ళీ మళ్ళీ ఇట్లాంటివి చూసే వీలు దొరకదు. మళ్ళీ వద్దాం" అన్నాడు రాముడు.

"సరే నువ్వు కూడ మా యింట్లో భోంచెయ్యకూడదూ" అన్నాడు సీతాపతి.

"ఏవిటి కూర?" అన్నాడు రాముడు.

"నీకు తెలియదా! వేటని కోశాం" అన్నాడు సీతాపతి.

"మా ఇంట్లో, మీ ఇంట్లో, అట్లాటి కూరలు చేస్తారని ఈ నడిబజార్లో ఎలుగెత్తి అరచినా ఎవరూ నమ్మరు," అన్నాడు రాముడు నవ్వుతూ.

రాముడు, సీతాపతి భోజనాలుచేసి తిరిగి గుళ్ళదగ్గర కొచ్చేసరికి పది దాటుతోంది పంబలవాడు కథ ఇంకా చెప్తూనే ఉన్నాడు. పంబలవాడు కథ పూర్తి చేసి అందరికీ బొట్లు పెట్టాడు. కథ పూర్తికాగానే జనం చాలా భాగం వెళ్ళిపోయారు. ఒక వందమంది మాత్రం పందిట్లో మిగిలారు. కాగడాలకి కొత్త వత్తులు తగిలించారు. తాటాకు మంటవేసి మళ్లీ తప్పెట్లు వెచ్చజేస్తున్నారు, పంబలవాడు ఇందాకటి ముగ్గుమీద మళ్లీ కొత్త ముగ్గులు వేశాడు, ఆ ముగ్గుమీద అన్నంరాశి పోశారు. ఆ ఎర్రఅన్నం రాశిపైన దీపారాధన చేశారు, నల్లటి దున్నపోతుని తాళ్లతో బిగించి కట్టి తీసికొచ్చారు.

"దాన్ని చంపుతారా?" అన్నాడు సీతాపతి రాముడి చెవిలో. రాముడు

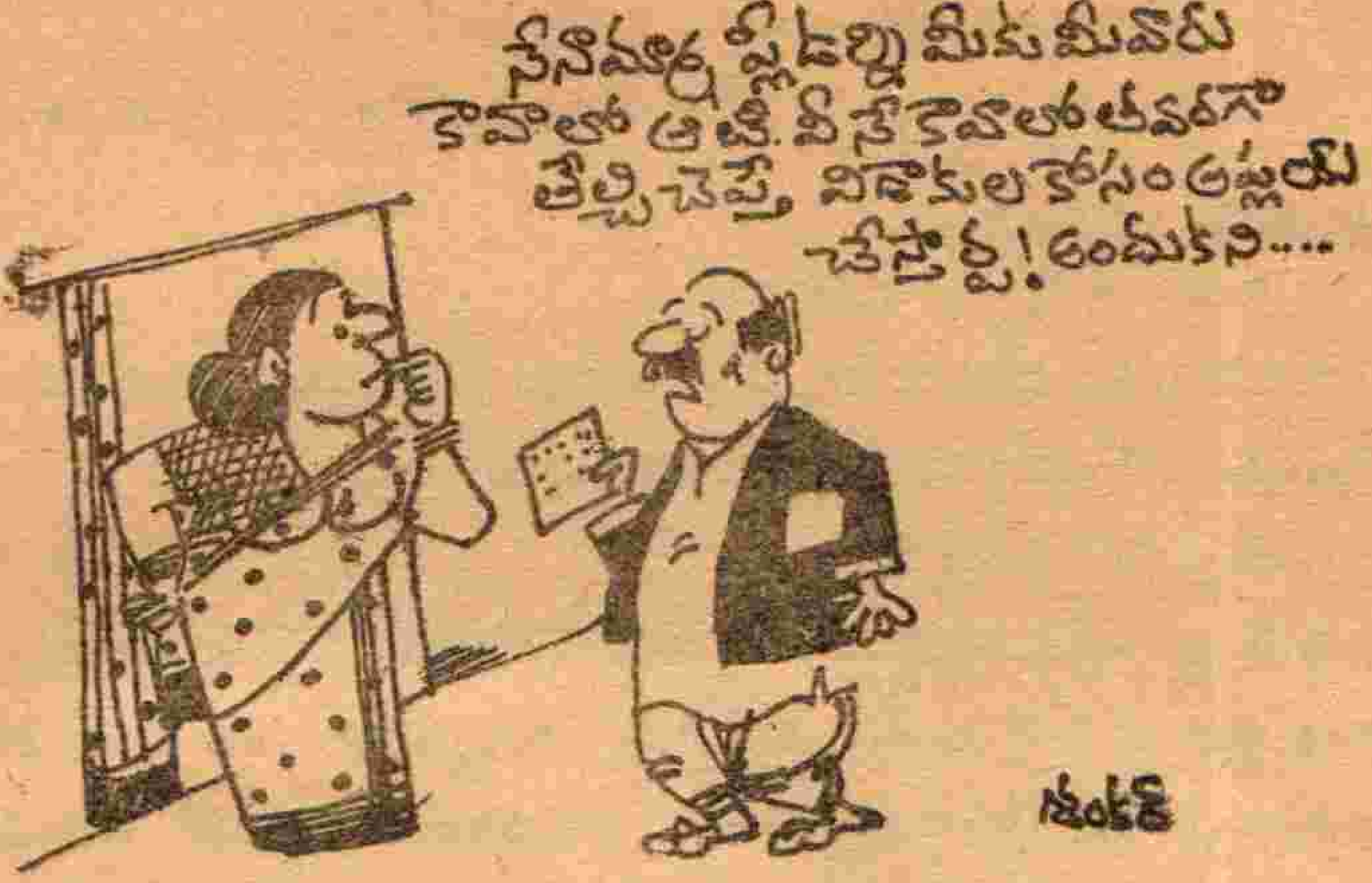

మాట్లాడక్కరలేదు. దున్నపోతు పక్కనే బంగమీసాలతో, తళతళ మెరిసే కొంగాలకత్తితో నుంచున్న ఆమనిషే సమాధానం. రాముడు, సీతాపతి గుండెలు గబగబ కొట్టుకున్నాయి.

దున్నపోతుకి పసుపుకుంకం రాశారు. కొమ్ములకి నూనె వత్తులు చుట్టారు. దున్నపోతు బెదిరిపోకుండా కాళ్ళు, నడుం తాళ్లతో కట్టి ఐదారుగురు బిగించి పట్టుకున్నారు. కత్తి పట్టుకున్న మనిషికళ్ళు నిప్పుకణికల్లా ఉన్నాయి. దున్నపోతు బుసపెడుతున్నట్టు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలు విడుస్తోంది. తన అంతిమ క్షణాలు సమీపించాయని తెలుసో తెలియదో? ఎవరికోసమో కలయవెదుకు తున్నట్లు తలతిప్పి అటూయిటూ చూస్తోంది. కాని బిగించి పట్టుకున్న పగ్గం తాళ్లు తలని తిప్పనివ్వటంలేదు. ఎదురుగా ఉన్న ఎర్రటి కుంభంపైన వెలుగు తున్న దీపంవైపు చూస్తోంది. ఆ దీపానికి పైగా మసగ వెల్తుర్లో కన్పించే అమ్మవారి వైపు మోర ఎత్తుతోంది.

కత్తి పట్టుకున్న మనిషి రాముడివైపు చూసి "సెలవా దొరా! పెద్దకాపు గోరూ" అన్నాడు.

తన ఆజ్ఞమీద యీ దురంతం జరగబోతుందా! తనెట్లు సెలవిస్తాడు? రాముడు మాట్లాడలేదు.

"సెలవననవయ్యా రామయ్యా" అన్నాడు మున్నబు.

రాముడి గొంతు పెగల్లేదు. ఏదో చెప్పబోయినా మాట బైటికి రాలేదు. పెదవులు వణికినై.

"సెలవిచ్చాడు కానియ్యవోయ్!" అన్నాడు వీరాస్వామి.

కొంగాలకత్తి ఎత్తిపట్టి వరుసగా అందరి దగ్గరా సెలవు తీసుకున్నాడు. "ఎన్ని యేట్లు" అన్నాడు.

"రెండు" అన్నాడు మున్సబు.

"కాదు కాదు. రచ్చించాల పోతు మంచి వయస్సులో ఉంది. నాలుగేట్లు దయసేయించాల" అన్నాడు కత్తి పట్టుకున్నవాడు.

"సరే కానీ" అన్నాడు.

తప్పెట్లు విరుచుకుపడ్డట్లు ఒక్కసారి మోగాయి. "జై ముత్తాలమ్మ తల్లీ" కొంగాలకత్తిని పైకెత్తి బలంగా విసిరాడు. దున్నపోతు తల సగం తెగింది. గిజగిజ తన్నుకొంటున్న దున్నపోతుని కదలకుండా పగ్గాలతో బిగించి పట్టుకున్నారు. రాముడు, సీతాపతి కళ్ళు మూసుకున్నారు. తిరిగి వాళ్ళు కళ్ళు తెరిచి చూసేవరికి దున్నపోతు తల కుంభంరాశిమీద ఉంది. కుంభం ఎదురుగా నెత్తురు మడుగు.

"ఇక పోదాం" అన్నాడు సీతాపతి రాముడి చెయ్యి పట్టుకుని. అతనికి మాట సరిగా రావటంలేదు.

"పద!" అంటూ లేచాడు రాముడు.

"యాడకి పోతుండావు రామాయ్యా, పొలిమేరకాడికెళ్ళి రావద్దా" అంటూ లేచినుంచున్న రాముడి చెయ్యి పట్టుకున్నాడు వీరాస్వామి. రాముడికి ఏం చెయ్యటానికీ తోచలేదు. సీతాపతి వైపు చూశాడు. వాళ్ళిద్దరికి ఎప్పుడు ఈ వాతావరణంల్లోంచి బయటపడదామా అని వుంది. వాళ్ళిద్దరూ మాట్లాడుకోవటం లేదు. మధ్యమధ్య ఒకళ్ళనొకళ్ళ చూసుకుంటున్నారు. భయం, భీభత్సం, బాధ మెలేసుకొని, వాళ్ల మనస్సుల్లో వలయాలుగా తిరుగుతోంది. రాముడికి అక్కడ ఉండక తప్పలేదు. లేచినవాళ్ళు మళ్ళీ కూర్చున్నారు.

ఒక చేటలో కుంభంపోసి దానిమీద తెగిన దున్నపోతు తలపెట్టి ఆ చేటను బైనీడువాడి తలకెత్తారు. కొమ్ములు, జమికలు, తప్పెట్లు, ఆగకుండా మోగుతున్నాయి. శక్తి దున్నపోతు తలని తన్నుకపోకుండా చుట్టూ పారాగా జనం నుంచున్నారు. కేకలువేస్తూ గాలిలో కర్రలు టకటకా కొడ్తూ ఊరుచుట్టూ తిరగడానికి బయలుదేరారు.

ఈ తతంగమంతా చూస్తున్న రాముడు, సీతాపతి ఒకళ్ళనొకళ్ళు అనుకొని మాట్లాడకుండా నడుస్తున్నారు. వాళ్ళు మాట్లాడుకున్నా వినిపించనంత గోలగా

జనం కేకలువేస్తున్నారు. అర్ధరాత్రి పన్నెండు దాటింది, ఊరంతా సద్దుమణిగి నిద్రపోతోంది. బజార్లన్నీ జనసంచారం లేకుండా ఖాళీగా ఉన్నాయి. ముందు పంబలవాడు నిమ్మకాయలు కోసి విసిరేస్తూ దోవ తీస్తున్నాడు. ప్రతి గవిడి దగ్గర ఊరేగింపు ఆగుతోంది. పంబలవాడు ఏదో చదివిన తరువాత తిరిగి బయలుదేరుతోంది.

పెద్దబజారులో ఊరి నడిబొడ్డున ఊరేగింపు ఆగింది. దున్నపోతు తల మోస్తున్నవాడు ముందుకు నడవకుండా ఆగి ఊగుతున్నాడు. ఇంకో దున్నపోతుని నడిబొడ్డుకు ఎదురుగా తెచ్చారు. వెనకవాడే కొంగాలకత్తి ఝుళిపిస్తూ, "పెద్దకాపూ సెలవియ్యి" అన్నాడు. రాముడికీతడవ తల తిరిగింది. మత్తుగా తనలో నిద్రపోతున్న శక్తి ఉవ్వెత్తున లేచింది. జనమంతా పెద్దగా అరుస్తున్నారు. ఆ కేకల్లో "సెలవులేదు" అనిబిగ్గరగా అరిచాడు రాముడు. "సెలవయింది కొట్టేయ్" అన్నాడు వీరాస్వామి. దున్నపోతు తల మొండెంనుంచి వేరయింది. నెత్తురు మడుగు మీదుగా ఊరేగింపు నడిచివెళ్ళింది.

రాముడు తూలిపోతూ సీతాపతిని పట్టుకు నడుస్తున్నాడు. "నీ సెలవు నామకః మాత్రమే. నువ్వు సెలవిచ్చినా లేకపోయినా వాళ్ళు చంపేది చంపేదే" అన్నాడు సీతాపతి. ఊరేగింపు జనమంతా రాక్షసుల్లా కన్పిస్తున్నారు. వాళ్ళువేసే కేకలు, అరుపులూ దుర్భరంగా ఉన్నాయి.

ఊరి పొలిమేరమీద దున్నపోతు తల వదలి దీపాలార్పుకుని, ఎవరూ మాట్లాడకుండా వెనక్కు తిరిగివస్తున్నారు. సద్దుచేసినా, దీపం వెలిగించినా, సాగనంపిన శక్తి తిరిగి ఊళ్ళోకొస్తుందిట. ఇలా కొలుపులు నాలుగు రోజులూ సాగనంపుతారు. నిశ్శబ్దంగా ఊళ్ళోకి నడుస్తూ, రాముడు, సీతాపతి తీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నారు. ఈ రోజు జరిగిన సంగతులు గురించి. ఊళ్ళోకి ప్రవేశించాక రాముడు వీరస్వామి నడిగాడు. "ఇంకా ఎన్ని రోజులిట్లా జరుగుతుంది మావా?"

"ఇయ్యాళేముందిరా! రేపుకదా బోనాలు. రేపు ఓ యాభై దున్నలు, ఓ వంద యేటలన్నా తెగాల" రాముడి గుండె గతుక్కుమంది "వెళ్ళొస్తాం మావా" అని చెప్పి జనాన్ని తప్పించుకొని దోవ తీశాడు. రాముడు, సీతాపతి ఎవరిళ్ళకు వాళ్ళు పోలేదు. అమరేశ్వర దేవాలయ ప్రాకారంలోకి వచ్చారు. అక్కడ కల్యాణమంటపంలో కూర్చున్నారు.

"చూశావురా! మన బతుకులెట్లా ఉన్నాయో" అన్నాడు రాముడు.

"కళ్ళారా చూశాను" అన్నాడు కిందికిచూస్తూ సీతాపతి.

"అడవుల్లో ఉండే రోజులకీ, ఈనాటికి మనలో తేడా ఏముంది?"

"అప్పుడు ఆకులు కట్టుకునేవాళ్లం. ఇప్పుడు తెల్లటి యిస్త్రీచొక్కాలు వేసుకోటంలా?"

"ఆ! అట్లానే ఉంది. వేషం మారింది. మనసు మాత్రం ఎప్పటి గంధ్ర గొడ్డలే."

"మనిద్దరం ఈ బలి ఆపించగలమా?"

"లాభంలేదు. ఊరంతా ఎదురుతిరుగుతుంది. నాకో ఆలోచన తట్తోంది. పట్నంవెళ్ళి జీవకారుణ్య సంఘం వాళ్లకి ఈ సంగతి తెలిచేయస్తే?"

"చేస్తే వాళ్ళేమన్నా పోలీసులా ఆపించటానికి?"

"పోలీసులచేత నేమవుతుంది? అయితే వాళ్లవల్లే కావాలి. వెనక రెండు మూడుచోట్ల వాళ్ళు వెళ్ళి జంతుబలి ఆపుచేయటం నేను విన్నాను."

"వాళ్ళకి అర్ధరాత్రి కబురెట్లా అందుతుంది?"

"చూద్దాం పద" ఇద్దరూ మంటపంలోంచి లేచారు.

బజార్లో వరుకులు వేసుకొని పట్నం బయలుదేరబోతున్న లారీ కన్పించింది. "సీతాపతీ! నువ్వు లారీలో వెళ్ళు, నే వెళితే మా నాన్న అనుమానిస్తాడు. నువ్వు తిరిగి పొద్దున ఫస్టు బస్సులో వచ్చేయాలి. నువ్వొచ్చేదాకా నా మనసు బావుండదు" అన్నాడు రాముడు.

లారీలో ఎక్కికూర్చున్న సీతాపతితో ఆఖరి మాటగా అన్నాడు రాముడు "కొన్ని వందల అమాయక ప్రాణాల్ని రక్షించడం ఇప్పుడు నీ మూలంగా జరగబోతూంది. ఎట్లా నిర్వహించుకు వస్తావో." లారీ రొదచేసుకుంటూ వెళ్ళిపోయింది. రాముడి మనస్సు కొంత తేలిగ్గా ఉంది. ఆరాటంగా కొట్టుకుంటూంది. నెమ్మదిగా అడుగులేసుకుంటూ ఇంటికొచ్చి పడుకున్నాడు. నిద్ర పట్టలేదు, కళ్ళ ముందు తెగిన దున్నపోతు తలలు, నెత్తురు వరదలు.

ఉదయం పదిగంట లవుతోంది. పట్నం వెళ్ళిన సీతాపతి తిరిగిరాలేదు. రాముడి మనస్సు మనస్సులో లేదు. పందిళ్ళ చుట్టూ తిరుగుతున్నాడు. అప్పుడే పది దున్నపోతుల్ని రావిచెట్టు దగ్గరికి తీసుకొచ్చారు. వాటికి పసుపు, కుంకుమ రాసి, మెళ్ళో దండలు వ్రేలాడదీశారు. కొద్ది క్షణాల్లో ప్రాణాలు పోగొట్టుకోబోయే ఆ పశువులు దీనంగా చూస్తున్నాయి. అంతిమ ప్రార్థనలా మోరలెత్తి అరుస్తున్నాయి. రాముడికి నెత్తురు వుడుకుతోంది. అటూ ఇటూ పరుగెత్తుతున్నాడు. మాటిమాటికీ రోడ్డువైపు చూస్తున్నాడు. పదిన్నర దాటుతోంది. కొంగాలకత్తికి

పడునుపెట్టారు. జనం పోతురాజు బండదగ్గర కూడుతున్నారు. రాముడు గిజ గిజలాడ్తున్నాడు. మున్సబుని పందిళ్ళ అవతలికి తీసుకెళ్ళి "ఈ బలి అపుదేయి మామా!" అన్నాడు దీనంగా. మున్సబుకి రాముడి బాధ కాని, ఆ మాటల్లోని దీనత్వం గాని అంతుబట్టలేదు. ఇంకో రకంగా అర్థమైంది.

"మీ మొక్కుబడి ముందు సెల్లించాలంటావా? అది కుదుర్దురా రామయ్యా! ఆచారం ఆచారమే. మీరెంత పెద్దకాపులైనా ముందు జమీందారుగారి పోతు నేసింతరువాతనే మీది!" అన్నాడు మున్సబు.

"అదికాదు మావా! మొత్తం బలి ఆపించరాదా?" అన్నాడు రాముడు.

మున్సబు తెల్లబోయి గుడ్లు మిటకరించాడు. "చెంపలేసుకోరా ఎదవ నాయాలా. కళ్ళు పోతాయిరా! అయ్యేం మాటర్రా? పెద్దకాపింట్లో పుట్టి, అమ్మోరు నలచక తింటదిరా" అంటూ అక్కడ నుంచోకుండా చరచర పందిట్లోకి వెళ్ళి పోయాడు మున్సబు.

రాముడికేం చెయ్యాలో తోచలేదు. గబగబా రావిచెట్టు దగ్గరికెళ్ళి దున్న పోతుల కట్టుడుతాళ్ళు విప్పి, ఆ పలుపులతో దున్నపోతుల్ని అదిలించి వది లేశాడు. జైలు తలుపులు విడిపోయినట్లు, కట్లు తెగగానే దున్నపోతులు సంతో షంగా ఎగిరి దూకి పరుగులంకించుకున్నాయి. పందిళ్ళలో జనమంతా గోలగా అరుస్తూ ఒక్కసారి లేచారు. కొంతమంది పరుగెత్తుతున్న దున్నపోతుల వెంట బడి కొన్నింటిని పట్టుకున్నారు.

"అపచారం జరిగిందో" పంబలవాడు వేస్తున్న ముగ్గుల్ని ఆపి లేచి నుంచుని అరిచాడు. మాతంగి విసవిసా చిందులు తొక్కుతోంది. గణాచారి వేపాకులు నమిలేస్తున్నాడు. అమ్మవారు ఒంటిమీదకు వచ్చింది. "నా కన్నాయం చేస్తార్రా! నా పోతుల్ని యిడిసిపెడ్తార్రా! నాకు ఆకలేస్తుందిరో! అసలు ఈ ఏడు కల్లుముంతలు తక్కువయినాయిరో! నాకు దాహమేస్తోందిరో! కల్లు తెప్పించండర్రో! మిమ్మల్ని తినేస్తారో! నేను ఊరిమీద పడతారో! ఇంక నాశనమేరో!" అంటూ గణాచారి ఊగిపోతున్నాడు. గణాచారిని శాంతింపజేయ డానికి గుగ్గిలం పొగ వేస్తున్నారు. వీరాస్వామి, మున్సబు యింకా కొంతమంది గణాచారికి దణ్ణంపెట్టి "తప్పయింది తల్లీ! రచ్చించాల. పిన్నోడు తెలియక చేసిండు! అపరాదంగా ఇంకో దున్నపోతుని బలిస్తాం తల్లీ! మమ్మల్ని రచ్చించు!" అంటూ గణాచారి కాళ్ళావేళ్ళా పడ్డారు.

"పోతులు పరేరో! నా కల్లుముంతర్రా!" అన్నాడు గణాచారి.

"ఇప్పుడే తెప్పిస్తాం తల్లీ! ఇప్పుడే పంపిస్తాం" అన్నాడు వీరాస్వామి భయంభయంగా.

గణాచారి కొంత శాంతించాడు. ఊరంతా గప్పుమంది, పెద్దకాపు కొడుకు బోనాలు జరగనియ్యకుండా ఆపేయిస్తున్నాడని. జనమంతా గుళ్ళవైపు పోర్లి పడ్డారు. వాళ్ళందరి మనస్సుల్లో ఒక రకమైన భయం ప్రవేశించింది.

"ఇంత విత్రం మే మెప్పుడూ ఎరగమే!"

"ఇదేదో ఊరికి చేటొచ్చింది. ఇంత అర్ధంతరంగా ఎప్పుడైనా కొలుపులు ఆగినాయంట్రా!"

"అమ్మోరికి కోపమొచ్చిందిలేవే. ఇంకీ వూర్ని నమిలి మింగేస్తుంది."

"అసలు విఘ్నం రానేకూడదే, వస్తే ఈ ఊరోళ్ళంతా మసే."

ఇట్లా రకరకాలుగా మాట్లాడుకుంటూ ఆడామగా పిల్లలతో సహా గుళ్ళ దగ్గరికి చేరారు.

పారిపోయిన దున్నపోతుల్ని పట్టుకొచ్చారు. దున్నపోతులు ఆయాసంగా రొప్పుతున్నాయి. రాముడికి వాటిని చూస్తే గుండె తరుక్కుపోతోంది. పోతురాజు బండని బలికి సిద్ధంచేస్తున్నాడు.

"ఏమైనా సరే బలివ్వటానికి వీల్లేదు" ముందుకు దూకాడు రాముడు.

"ఏందిరా నీ పిల్లచేష్టలు! ఇందాక నువ్వు చేసిన పనికే అమ్మోరు మండిపోతంటే ఇప్పుడిదా! ఫో అవతలికి" రాముణ్ణి చేత్తో నెట్టేశాడు మున్సబు.

"అంతా అబద్ధం. నోరులేని జంతువుల్ని చంపితే అమ్మవారు సంతోషిస్తుందా?" అన్నాడు రాముడు.

"ఓస్ ఆగరా! నిన్న పుట్టినోడివి. మాకు పెద్ద సెప్పొచ్చావు! తప్పుకో" అన్నాడు వీరాస్వామి,

"ఏమైనా సరే బలి జరగటానికి వీల్లేదు!" మొండిగా అక్కడే నుంచున్నాడు రాముడు.

"వీల్లేదేం? అడ్డమొచ్చినవాళ్ళని కూడా తెగేస్తాను కండిరా!" అంటూ పైపంచె దులిపి నడుముకి చుట్టాడు వీరాస్వామి.

"ఇస్తావేం! మనుషుల్నికూడా బలిస్తావా?" అంటూ ముందుకు దూకాడు రాముడు.

"ఒక లెక్క ఏందిరా పిల్లసన్నాసీ? యేటలు తెగాల్సిందే. అడ్డమొచ్చిన వాడి తలకాయెగిరిపోతాది చెప్తున్నా" అంటూ వీరాస్వామి ఊగిపోతున్నాడు.

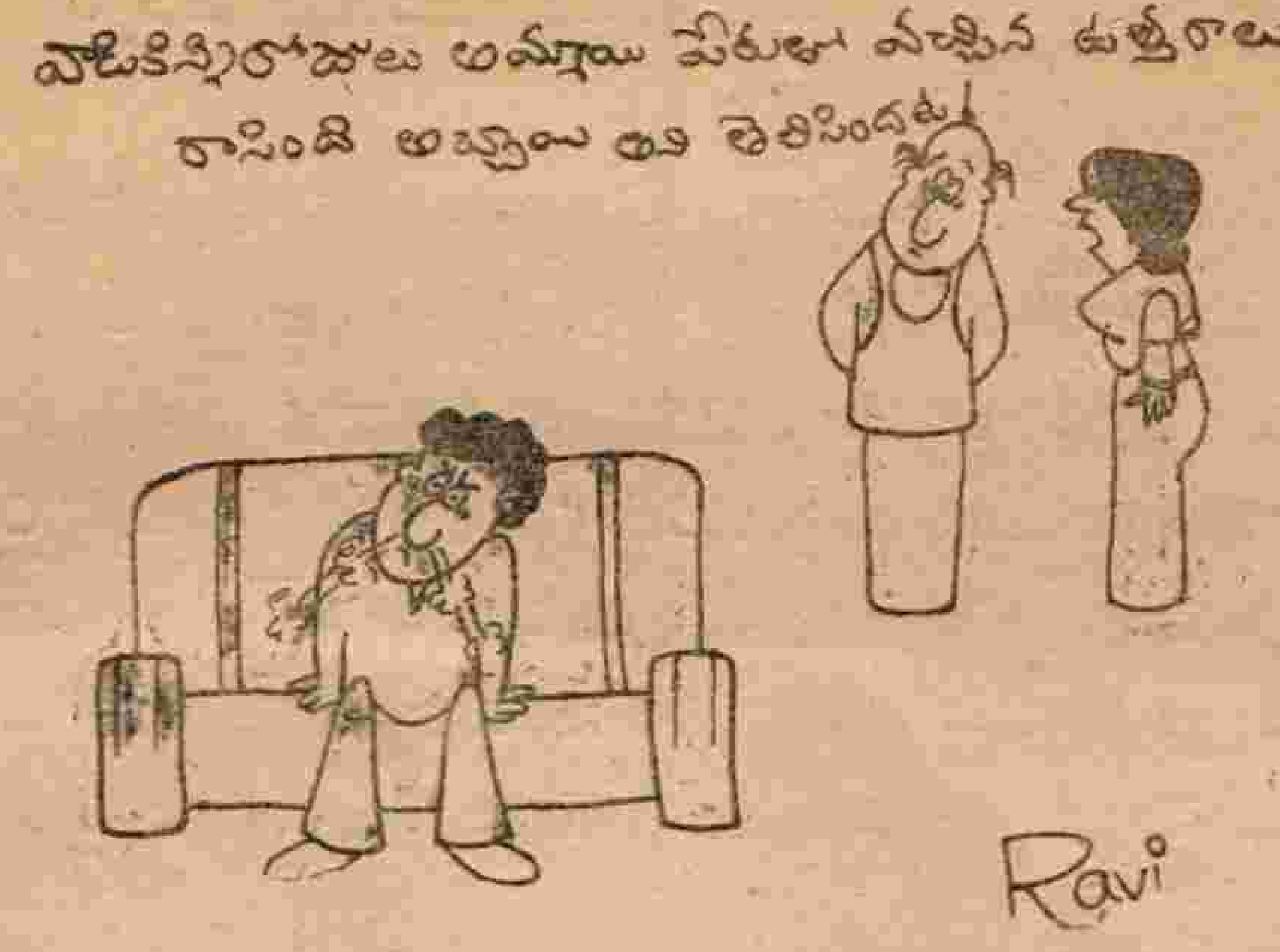

అతడి కళ్ళు నిప్పుకణికల్లా మండుతున్నాయి.

"అణ్ణి లాగిపారేసి, దున్నపోతుని తెగెయ్యండిరా!" అంటూ గుంపులోంచి ఎవరో అరిచారు.

"లాగెయ్యండి! అణ్ణి లాగెయ్యండి" అంటూ జనం పెద్దగా కేకలేస్తూ తోసుకొస్తున్నారు.

"నా ప్రాణాలు పోయినాసరే నే నిక్కణ్ణించి పోను. బలివ్వటానికి వీల్లేదు." అని పోతురాజు బండమీద నుంచున్నాడు రాముడు.

గుళ్ళ దగ్గర గొడవ జరుగుతూందని తెలిసిన కేశవులు ఉరుకులు పెట్టుకుంటూ, జనాన్ని తోసుకొని పందిళ్ళలో కొచ్చాడు. "ఒరేయ్! రాముడూ! నువ్వింటికిపోరా" అన్నాడు ఒగరుస్తూ.

"పెద్దకాపొచ్చిండు ... ఇంక ఫర్వాలేదు" జనం గుసగుసలుగా అనుకున్నారు.

"విన్నేరా రాముడూ! ఇదంట్రా నువు చేసే నిర్వాకం! పోరా యింటికి" గదిమాడు కేశవులు.

"నేను పోతాను గాని బలి జరగటానికి వీల్లేదు నాన్నా!" అన్నాడు రాముడు తలొంచుకుని.

"ఏడిశావ్! మనం పెద్దకాపులం. దగ్గిరుండి జాతర చేయించరా అంటే, ఇంత అల్లరి పెడ్తావట్రా? ఇదంట్రా నీ చదువు?" అన్నాడు కేశవులు.

"బలివ్వటం అన్యాయం నాన్నా!"

"ఏందిరా అన్నాయం? మవ్వింతమంది పెద్దోళ్ళకి సెప్పేంత మొగోడివా ఏందిరా?"

"మీరెంత పెద్దవాళ్ళయినా ఇది అన్యాయం...నీచం...రాక్షసం..."

"ఛ...దొంగనాయాల!" చెళ్ళున లెంపకాయకొట్టాడు కేశవులు.

రాముడు పోతురాజు బండమీంచి కిందికి పడ్డాడు. జనం హాహాకారాలు చేశారు. కేశవులు గుండె కలుక్కుమంది. 'ఏంది కొడుకునిట్టు కొట్టిని?' అనుకున్నాడు. 'అమ్మోరి కొలుపులికి అడ్డమొచ్చినోడు కొడుకా? కొరివా?' అనుకున్నాడు. దెబ్బకి తూలిపడ్డ రాముడు లేచి నుంచున్నాడు. అతనితో ఇప్పుడు ఒక రకమైన మనస్థైర్యం కుదురుకుంది. అతనికి తండ్రితో పోట్లాడుతున్నాననే సంకోచం కలుగలేదు.

"మీరు నన్ను కొట్టినాసరే, ఏం చేసినా సరే, ఇక్కడివాళ బలి జరుగనివ్వను" అన్నాడు రాముడు.

గణాచారి లేచి మళ్ళీ పెడబొబ్బలుపెడ్తూ ఊగుతున్నాడు. "అపశారం... అపశారం" అంటూ జనమంతా గోలగా లేచారు. అంతా భయంతో వణికి పోతున్నారు.

"ఊరికే మయిల్పొంచిందిరో బాబూ" అంటూ గుండెలమీద చేతులు పెట్టుకున్నారు, గుమిగూడిన జనం.

'ఏం పెద్దకాపోయ్! ఇదేనా పెద్దరికం? కొడుకాడే ఆటలు సూస్తూ ఊరుకున్నాడు. ఇంకోడయితే తోలు వొల్చేయం!' అనుకుంటున్నారు జనం.

కేశవులికి ఆ మాటలు ములుకుల్లా తాకుతున్నాయి. తన తరతరాల ప్రతిష్ట ఈరోజుతో బూడిదై పోతున్నట్లనిపించింది. తన వంశానికి మచ్చ కలిగించే పని, తనీ వూళ్ళో ఇంక తలెత్తుకు తిరగలేని పని జరుగుతున్నట్లనిపించింది. కేశవులు కోపంతో గణాచారిని మించి ఊగిపోయాడు, "ఒరేయ్! ఆణ్ణి కాళ్ళూ చేతులూ కట్టి అవతల పారెయ్యండ్రా" అని పెద్దగా అరిచాడు. అనటమే తడవుగా నలుగురు రాముణ్ణి విరిచి పట్టుకొని అవతలకి మోసుకెళ్ళారు. పందిళ్ళలో జనం కేకలుగా అరుస్తున్నారు.

"ఇక తేండ్రా పోతుల్ని" అన్నాడు కేశవులు. అతని కళ్ళలో ఒక దీక్ష మండుతోంది. పంబలవాడు కొంగాలకత్తి పైకెత్తి ఆడిస్తూ గలగలా నవ్వాడు. మాతంగి నవ్వుతూ మువ్వలమోతగా చిందులు తొక్కింది. తప్పెట్లు పందిళ్ళ

ఎగిరిపోయేటట్లు మోగాయి. పూరించి ఊదిన కొమ్ముల ధ్వని తాటిచెట్టు చివారు కొమ్మ నంటింది. జనం సంతోషంగా అరుస్తున్నారు అంతా జేఉకొడ్తున్నారు. పెదకాపు కేశవులు వైపు చూస్తూ తమ సంతోషాన్ని ప్రకటిస్తున్నారు. కేశవులు తన ధర్మం చేస్తున్నప్పుడు కలిగే తృప్తి అనుభవించాడు గర్వంగా మీసం మెలేస్తూ "ఏందిరా ఆలీసెం? కెండిరా పోతుని" అన్నాడు. బిగియ కట్టిన దున్న పోతుని. పోతురాజు బండ దగ్గరకి తీసికొచ్చారు. అంతలో ఒక లారీ దూసుకొచ్చి పందిళ్ళపక్కగా ఆగింది. దాన్నిండా ఉన్న జనం కిందికి దూకి గబగబా పందిళ్ళ వైపు వచ్చారు. పందిళ్ళలో జనమంతా విస్తుపోయారు. ఎక్కడి వాద్యాలక్కడ ఆగిపోయినాయి. ఆ వచ్చిన జనం నలభై మందికి పైగా ఉన్నారు. అందులో ఐదారుగురు ఆడవాళ్ళు కూడా ఉన్నారు. వాళ్ళు గబగబా పోతురాజు బండదగ్గరి కొచ్చి దున్నపోతుని కావలించుకున్నారు. పంబలవాడు ఎత్తిన కొంగాలకత్తి కిందికి దించాడు. కేశవులు పట్నంజనంతో వచ్చిన సీతాపతిని చూశాడు. వీళ్ళకి కబురుపెట్టి పిలిపించింది రాముడు, సీతాపతేనని కేశవులికి వూరిపెద్దలకి అర్థమై పోయింది. వాళ్ళకేం చేయటానికి తోచలేదు. కేశవులు సంబాళించుకుని ముందు కొచ్చాడు. "ఎవరయ్యా మీరు? తప్పుకోండి" అన్నాడు. జీవకారుణ్య సంఘం నాయకుడు సింగు ముందుకొచ్చి "మేము తప్పుకుంటాం. దయచేసి జంతువుల్ని బలివ్వకండి" అన్నాడు వినమ్రంగా.

"నువ్వు మాకు చెప్పేదేందయ్యా! తప్పుకో?" అన్నాడు మున్సబు.

"నిజమే మీకు చెప్పేంత పెద్దవాళ్ళం కాదు. కాని నోరులేని పశువుల్ని నిలువునా చంపటం న్యాయమా చెప్పండి?" అన్నాడు సింగు.

"నీకేం తెల్పయ్యా? నెత్తురు వరదపారితేగాని అమ్మోరి దాహం తీర్దు, తప్పుకో. సూస్తావేంరా గుడ్లప్పగించి, తెగెయ్యరా దున్నపోతుని" అంటూ బైపీడువాణ్ణి పురమాయించాడు మున్సబు.

బైపీడువాడు ఆవేశంగా కొంగాలకత్తిని పైకెత్తాడు.

"మీ అమ్మవారికి నెత్తురేగా కావాల్సింది? అయితే నన్ను బలివ్వండి" అంటూ మెడని దున్నపోతుకి అడ్డంగా పెట్టాడు.

బైపీడువాడు ఎత్తిన కొంగాలకత్తిని ఎత్తినట్లే ఉంచాడు.

సింగు మళ్ళీ తలపైకెత్తి "ఊ కానివ్వండి. ఎందుకు ఆలోచిస్తారు? నేను మనిషిననీ, నేను మీలాగా మాట్లాడుతున్నాననీ, అట్లాంటి నన్ను బలివ్వటం అన్యాయం అనుకుంటున్నారు కదూ? మరి ఆ మాట్లాడలేని పశువుని బలివ్వటం

న్యాయంగా ఉందా?" అన్నాడు సింగు.

పందిళ్లలో జనం రభసగా తొక్కుతుంటున్నారు. "పోతు తెగాల్సిందే" అంటున్నారు.

"నా తల నరికి పోతుని తర్వాత నరుకు" అంటూ సింగు పోతుమెడ కడ్డంగా తలపెట్టి వంగాడు.

"ఇద్దర్నీ ఒక్కయేటున నరుకుతా" అంటూ పంబలవాడు కొంగాలకత్తిని పైకెత్తాడు. పిల్లలంతా కెవ్వున అరిచారు. ఆడవాళ్ళు గొల్లున ఏడవటం మొదలెట్టారు. జనంలోంచి కొందరు తోసుకొచ్చి పంబలవాణ్ణి అవతలకు నెట్టేశారు. కొంగాలకత్తి దూరంగావెళ్ళి పడింది. ఇది చూసి గణాచారికి శివమెక్కింది. "ఒరే నేను ముత్తాలమ్మనిరా?...నా కన్యాయం చేస్తార్రా" అని ఎగురుతున్నాడు. గణాచారికి అమ్మవారు ఒంటిమీదికి రాగానే జనం సద్దుమణిగింది. అందర్నీ భయం చుట్టుకొంది. "రక్షించు తల్లీ" అంటూ చేతులెత్తి దణ్ణాలు పెడుతున్నారు. "నాకు పోతుల్నివ్వరా! నాకు ఏటల్నివ్వరా! మిమ్మల్నందరినీ మింగేస్తారో! ఊరు నాశనంచేస్తారో... నాకాకలేస్తోందిరో" అంటూ తెగ వూగుతున్నాడు గణాచారి.

"శాంతించు తల్లీ! శాంతించు తల్లీ" అని పంబలవాడు పక్కనే సాను నయ వాక్యాలు పలుకుతున్నాడు.

ఇంతలో జనానికి అమితాశ్చర్యం కలిగే పని ఒకటి జరిగింది. సింగు "అరెరెరెరె..." అంటూ చెంగున పైకి లేచాడు. సర్రున జనాన్ని దూసుకుంటూ ముత్తాలమ్మ దగ్గరకు పరుగెత్తి అమ్మవారి పాదాలమీద కుంకం గుప్పెటతో తీసుకున్నాడు. మళ్ళీ కేకలుపెడుతూ పరుగెత్తుకుంటూ పోతురాజు బండదగ్గరి కొచ్చాడు. ఆ కుంకం ముఖంనిండా పూసుకున్నాడు. "నన్ను గుర్తుపట్టలేదంట్రా- నేను ముత్తాలమ్మని కాదంట్రా" అని గణాచారిని మించి ఊగిపోతున్నాడు. పట్నంనుంచి వచ్చినవాళ్ళు కొందరు మాదిగవాండ్ల చేతుల్లోంచి డప్పులు లాక్కొని ఫెళఫెళ వాయిస్తున్నారు. ఈ కొత్త గణాచారిని చూసి జనం దిగ్భ్రాంతులయ్యారు. సింగుకు ధూపం వేస్తున్నారు. చెవుల్లో కొమ్ములు ఊదుతున్నారు. వాద్యాలు మోగిస్తున్నకొద్దీ సింగు తెగ ఊగిపోతున్నాడు. వేపాకులు నమిలేస్తున్నాడు. సింగు వాలకం చూసి గణాచారికి స్వరం తగ్గిపోయింది. పక్కనున్న పంబలవాడికి చేతులు చల్లబడినై. మాతంగి నిఖవుగుడ్లు వేసి చూస్తోంది. సింగు అరుస్తున్నాడు. "నాకు పోతుల్ని బలిస్తారా... మీరంతా నా

బిడ్డల్రా... పోతులు కూడా నా బిడ్డలేరా... నా బిడ్డల్ని చంపి నాకు అన్నం పెడతార్రా... ఇంకా ఎంతకాలం సహించనురా... మీరు పెట్టే నెత్తురుకూడు ఇంకా ఎంతకాలం తిననురా... మిమ్మల్నేంచేస్తే పాపం ఉందిరా..."

"తప్పయింది తల్లీ!.... తప్పయింది" అంటూ జనం కొందరు లెంపలు వేసుకుంటున్నారు.

కేశవులి హృదయంలో చిత్రమైన సంచలనం కలుగుతోంది. కొలుపుల్లో బలి ముఖ్యమైన భాగం. బలిలేని కొలుపులు వెలాతెలాబోతుంటాయి. అసలిప్పుడు కొలుపులే ఆగిపోయేట్టున్నాయి. పట్నంనుంచి వచ్చిన జనం అందరి దగ్గరికీ వెళ్ళి నచ్చచెప్తూ బతిమాల్తున్నారు. తన కుటుంబం అజమాయిషీ కింద జరగాల్సిన జాతర రూపం మారబోతుంది. తన కొడుకే తన కళ్ళఎదుటే తన కెదురుగా నుంచుని ప్రతిఘటిస్తున్నాడు. తన కొడుకు చేస్తున్నది నిజంగా తప్పేనా? నోరులేని జంతువుల్ని చంపొద్దనటంలో తప్పేముంది? మరి కొలుపులు? ఇన్నాళ్ళుగా సాగిన తన కుటుంబ పెద్దరికం? కేశవులు మనస్సు ఎటూ నిర్ణయించుకోలేకపోయింది. "మా పెద్దోణ్ణి పిలు" అని పక్కవాడితో చెప్పి పందిళ్ళ కవతల, వేపచెట్టు కిందకొచ్చి నుంచున్నాడు.

"ఏందిరా ఈ సొదంతా" తలవొంచుకు నుంచున్న రాముణ్ణి చూసి అన్నాడు కేశవులు.

కేశవులు కొడుకువైపు సరిగ్గా చూడలేకపోతున్నాడు ఎప్పుడూ కొట్టని ఎంగవి రాముణ్ణి దెబ్బకొట్టాడు. ఆ ఆవేశంలో చేసిన పని గుండెలో పల్లేరు ముల్లులా గుచ్చుకుంటోంది.

రాముడు "అవును నాన్నా" అంటూ తలెత్తి చూశాడు. రాముడికి తండ్రి కొట్టాడన్న భావమే లేదు. మామూలుగా నిర్మలంగా ఉన్నాయి కళ్ళు. "నువ్వే చెప్పు నాన్నా మనింట్లో ఎందుకు మాంసం తినం?" తండ్రినడిగాడు రాముడు. కేశవులింట్లో మాసం తినరు. ఎందుకు తినరో కారణాన్ని ఎప్పుడూ నోటితో చెప్పుకోవాల్సిన అవసరం రాలేదు. హృదయానికి తెలుసు తినకూడదని. ఆ నిర్ణయంలో సందేహాలూ లేవు. సమాధానాలు లేవు.

"మరి ఇటు అమ్మోరి కొలుపులు గదంట్రా?" అన్నాడు కేశవులు.

"అవును నాన్నా! అయితేనేం? అమ్మవారిని మనం తల్లి అంటున్నాము. మనం అధర్మం అనుకొని వదిలివేసిన పనిని మన తల్లిపట్ల చేస్తే అది ధర్మం అవుతుందా? మన దొడ్లో పుల్లావుకి మనం రోజూ పూజచేస్తున్నాం. ఆ పుల్లావు

జాతిని ఇక్కడ పడేసి నరకటం ఎంత ఘోరం నాన్నా?"

కేశవులికి కొడుకు చెప్పే మాటల్లో నిజం మెరుస్తున్నట్లుంది.

"అది సరేరా! ఈ బలి ఇప్పటి మాటంట్రా, మన పెద్దోళ్ళ దగ్గిర్నుంచి రావటంలా?"

"మన పెద్దవాళ్ళకి కొన్ని మూఢాచారా లున్నాయని నువ్వే చెప్పావుగా నాన్నా! ఆ దురాచారాలకు నేనూ సై అంటే నువ్వు నాకు చెప్పించిన చదువెందుకు? అన్యాయాన్ని అన్యాయం అని చెప్పటంలో తప్పేముంది?"

"వూరంతా ఎదురుతిరుగుతుం దెట్లారా?"

"వూరంతా ఎదురుతిరిగినా, మనం న్యాయంకోసం పోట్లాడటంలో తప్పేముంది? ఎన్ని కష్టాలొచ్చినా ధర్మంగా బతకాలని, ఆ ధర్మంకోసం బతకటంలో ప్రాణాలు పోయినా ఫర్వాలేదని నువ్వే చెప్పేవాడివి కదా నాన్నా!"

"ఈ ధర్మం నా కింతకాలం తెలీనేలేదేం" అని ఆశ్చర్యపడ్డాడు కేశవులు.

కేశవులుకి రాముడిప్పుడు కొత్తరూపంలో కనిపిస్తున్నాడు. తనలోపల బూజుపట్టి మాసిన తెరలు పెటపెట తెగుతున్నాయి. తన నెత్తురు ప్రత్యక్షంగా ఎదుట నుంచుని కొత్త సత్యాలు చెప్తోంది. 'బలి అన్యాయమే' అని నిశ్చయించుకొన్నాడు కేశవులు, రాముడివైపు చూశాడు. తన కొడుకు... తన చేతులతో పెంచి పెద్దచేసిన కొడుకు, నిన్నమొన్నదాకా మాటలు సరిగా రాని కొడుకు... ఎంత పెద్దవాడయ్యాడు! ఎంత మంచివాడయ్యాడు. కేశవులు దేహం ఆనందంగా పొంగింది.

"పద!" అన్నాడు కేశవులు, రాముడి భుజంమీద చరిచి.

పందిళ్ళలో జనం కోలాహలంగా ఉన్నారు. పట్నంనుంచి వచ్చినవాళ్ళు అందరికీ నచ్చచెప్తున్నారు. పట్నంనుంచి వచ్చిన ఆడవాళ్ళు, పందిళ్ళలోని ఆడవాళ్ళ దగ్గరికెళ్ళి "పశువులు మనింట్లో పాపలనీ, వాటికి మనం నీళ్ళు తాగించి, గడ్డివేసి, మన బిడ్డల్లా పెంచుకున్నామని, అట్లాంటి వాటిని నరకటం అమ్మవారు సహించలేరని బోధిస్తున్నారు. వాళ్ళు చెప్తుంటే అక్కడి ఆడవాళ్ళ గుండెలు ద్రవించిపోయినై. 'బలివ్వటం అన్యాయమే' అనుకున్నారంతా.

మొగవాళ్ళలో సగానికిపైగా పట్నంనుంచి వచ్చినవాళ్ళ మాటలు నచ్చాయి. కొంతమంది ఎదురుతిరిగారు, వాళ్ళు మొండిగా వీళ్ళు చెప్పేవి విన్పించుకోలేదు. వాళ్ళ అహం దెబ్బతింది. 'వీళ్ళు, పట్నపోళ్ళు వచ్చి మన జాతరాపేస్తారా?' అన్నది వాళ్ళ గుండెల్లో కసిగా కదుల్తోంది. "బలియ్యాలంటే యియ్యాల్సిందే"

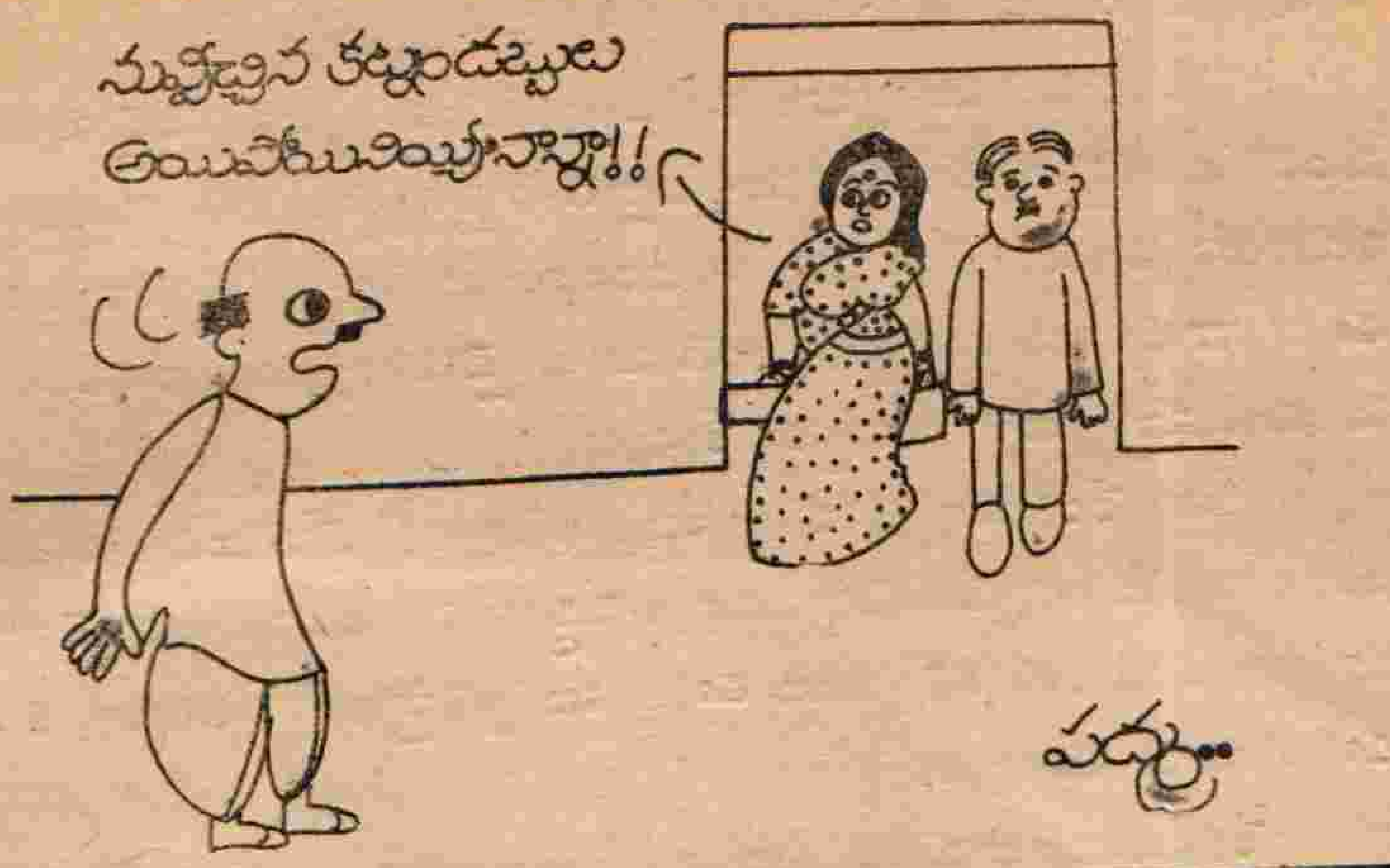

అన్నారు. మిగతా జనం "ఇయ్యడానికి ఈల్లేదంటే ఈల్లేదు" అని విరుచుకు పడ్డారు. "ఎవడ్రా నువ్వు చెప్పేదానికి?" అంటే "నువ్వెవడ్రా చెప్పేదానికి?" అంటూ ఒకళ్లనొకళ్ళు తోసుకుంటున్నారు. కేకలు, తిట్లతో పందిళ్ళు ఊగి పోతున్నాయి.

కేశవులు వీరాస్వామినీ, మున్సబునీ, ఇంకా కొందరు పెద్దల్ని పక్కకి పిలిచి అన్నాడు "ఏంజేద్దామయ్యా?"

"ఏందయ్యా చేసేది, బలి జరగాల్సిందే. ఏ పూరోళ్ళో మమారి కొచ్చి జాతరాపుతుంటే సూత్తూ కూకోటానికి మనవేవన్నా గాజులు తొడిగించుకున్నా మంటయ్యా" అన్నాడు మున్సబు.

"వాళ్ళు జాతరాపటం లేదు మున్సబూ! బలి మాత్రం ఇవ్వొద్దంటున్నారు" అన్నాడు కేశవులు.

"అదంటానికైనా వాళ్ళెవరయ్యా మనకు సెప్పేది. ఆళ్ళేం మొనగాళ్లా?" అన్నాడు మున్సబు.

"స్తోసీ నే నంటున్నాను మున్సబూ! బలి ఆపి మిగతా కొలుపులు సాగిద్దాం" అన్నాడు కేశవులు.

మున్సబు నిర్ఘాంతపోయాడు. "ఏంది కేశవులూ ఈ కాలపోళ్లలో నువ్వూ కలిసిపోయినావంటే?" అన్నాడు మున్సబు అనుమానంగా కేశవులువైపు చూస్తూ.

వీరాస్వామి ఇందాక కేశవులు రాముడు మాట్లాడుకున్న మాటలు విన్నాడు. అతనికి రాముడు చెప్పిన మాటల్లో సబబు కన్పించింది. అతడి మనసు

కేశవులు పక్షం తిరుగుతోంది.

"అదికాదు మున్సబూ! ఒక్కటాలోచించు. మన పెద్దోళ్ళు ఎప్పటి నుంచో బలులిస్తున్నారు. మనమూ అట్లాగే చేస్తన్నాం. కాని మనకి గొర్లని నరుకుతున్నప్పుడు ఏదో బాధగా ఉంటుందంటావా లేదా నువ్వే చెప్పు? ఇయ్యాళ ఈ పోంగాళ్ళు మన మనసులో తిరిగే మాటే బైటికన్నారు. దానికంత కోప మెందుకు మున్సబూ?" అన్నాడు కేశవులు.

"నా కేందయ్యా కోపం? రేపు అమ్మోరికి కోపమొచ్చి ఊరిమీదపడి యిరచకతింటే అప్పుడేం చేస్తావయ్యా! పెద్దకాపువి. ఇదేనంటయ్యా చెప్పాల్సిన మాటలు? కొడుకుతో కల్సిపోయి ఊరికి ముప్పుతెస్తావా?" అంటూ కోపంతో ఊగిపోయాడు మున్సబు.

కేశవులు మాట్లాడలేదు. వీరాస్వామి అందుకున్నాడు. "ఇదుగో మున్సబూ కేశవులు చెప్పిందే బావుంది. అమ్మోరికి మనం తక్కువ జేస్తామంటే? వేటలకి బదులు బస్తాలుబస్తాలు కొబ్బరికాయలు కొడదాం. గుమ్మడికాయలు పగలేద్దాం. నెత్తురుకూడు అమ్మోరికి మాత్రం ఇష్టమంటావా మున్సబూ!"

"అంతే అంతే! కొబ్బరికాయలు కొడ్దాం, గుమ్మడికాయలు పగలేద్దాం!" అన్నారు పక్కనే ఉన్న కొంతమంది.

"సరే మీ ఇష్టమొచ్చినట్టు జేసుకోండి నే పోతున్నా" అన్నాడు మున్సబు.

కేశవులు జనాన్ని తోసుకుంటూ పోతురాజు బండదగ్గరకొచ్చి నుంచుని అన్నాడు. "ఇయ్యాలమంచి కొలుపుల్లో బలియ్యటాని కీల్లేదు. మన అమ్మోరికి కొబ్బరికాయలు కొడ్దాం. పళ్ళు నైవేద్దం పెడ్దాం. మీ కందరికీ యిష్టమేనా?"

"ఆ! ఇట్టవే" మూకుమ్మడిగా జనమంతా అరిచారు. కొందరు గుసగుస లుగా గొణుక్కున్న మాటలు ఆ మోతలో అణిగిపోయాయి. సింగు, పట్నం నుంచి వచ్చినవాళ్ళు కేశవుల్ని చూసి నమస్కారాలు చేశారు.

కేశవులుకి గగుర్పాటు కల్గింది. జనమంతా గుంపుగా వెళ్ళి రావిచెట్టుకి కట్టేసి ఉన్న దున్నపోతుల్ని, వేటల్ని తాళ్ళు విప్పి వదిలేశారు. అవి ప్రాణాలు దక్కిన సంబరంలో చెంగున దూకుతూ తోకలెగరేసుకుంటూ పరుగెత్తుతుంటే చూస్తున్న జనానికి ఆనందం ఆగింది కాదు. "జై ముత్యాలమ్మ తల్లీ!" అని అరిచాడు కేశవులు. ఆ కేక ప్రతిధ్వనులుగా అందరి నోళ్ళా మారుమోగి పందిళ్ళు నిండిపోయింది.

కొబ్బరికాయలు బస్తాలుబస్తాలు పగలగొట్టేరు. బళ్ళకు బళ్ళు గుమ్మడి

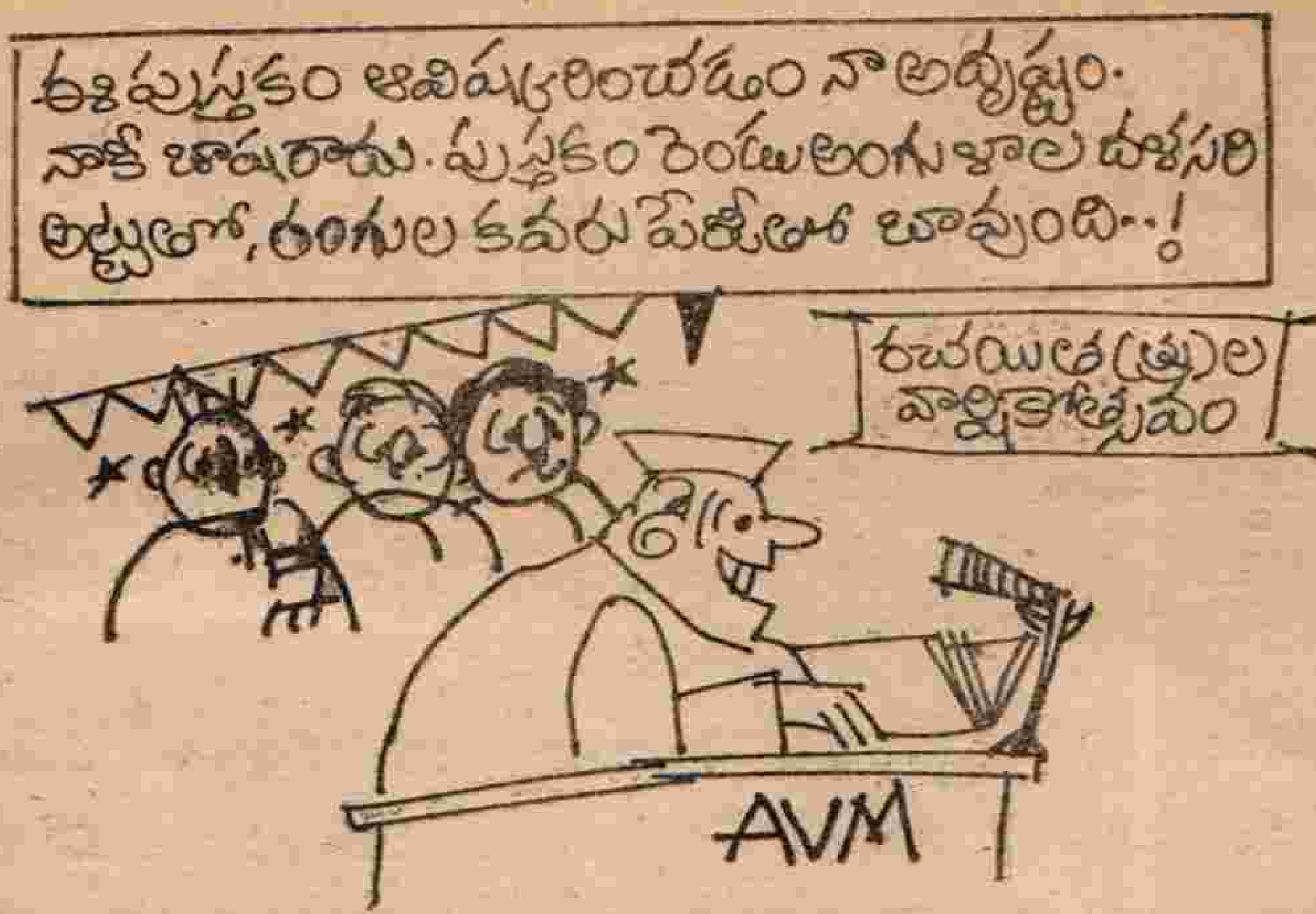

కాయలు దొర్లినై. పువ్వులూ, పళ్ళతో పందిళ్లు నిండినై. పంబలవాడు, గణాచారి వాళ్ళ ముఠా "మేం జాతర నడిపించం" అని సమ్మె చేశారు. "మీరు నడిపించకపోతే నేను నడిపిస్తా" అంటూ ముందుకు వచ్చాడు సింగు. వేదోక్తంగా బ్రాహ్మణుడిలా మంత్రాలు చదివాడు. చూసినవాళ్ళు పొంగిపోయినారు. కేశవులు దగ్గరుండి అంతా నడిపిస్తున్నాడు.

కొలుపులు చూస్తుంటే జనానికి కొత్త పండుగ చేసికొంటున్నట్టుంది. మార్పు అంటే మొదట్లో చాలా భయపడ్డారు. కాని మార్పుని అనుభవిస్తున్నప్పుడు వాళ్లు ఒక కొత్త అనుభూతిని పొందుతున్నారు. ఒక నూతనోత్సాహం వాళ్ల నరాల్లో నర్తిస్తోంది. జనం తండోపతండాలుగా కొలుపులు చూస్తున్నారు.

పంబలవాడు, అతని ముఠా "మేం అమ్మవార్ని సాగనంపం" అన్నారు.

"మీరుకాకపోతే నేను సాగనంపుతా" అంటూ సింగు ముందుకొచ్చాడు.

జనానికి సింగుమీద గురి ఏర్పడింది. "ఆ పట్నపోడు పెద్ద మాంత్రికుడంటరా... లేకపోతే ఈ గణాచారి పంబలోళ్ళ నోళ్ళు ఇట్టే కట్టేశినాడుగదరా" అని చెవులు కొరుక్కున్నారు.

ఇంతలో పిడుగులాంటి వార్త పందిళ్ళలోకి వచ్చిపడింది. కేశవులు భార్య రాజమ్మ ఉన్నట్టుండి విరుచుకుపడిపోయిందని, మాట రావటం లేదని.

పంబలవాడు లేచి నుంచుని "తల్లికి బలి ఆపితే ముత్తాలమ్మ ఊరుకుంటదా, ఊరు నేలమట్టం చేస్తది" అని అరిచాడు.

జనం గగ్గోలుగా లేచారు. తిరిగి వాళ్ళని భయం చుట్టుముట్టింది. కేశవులు,

రాముడు, మరికొందరు ఇంటివైపు పరుగెత్తారు. పందిళ్ళలో జనం "బలియ్యాల్సిందే. ఇయ్యాళ రాజమ్మ కయింది రేపు మన కవుద్ది" అంటూ లేచారు

తిరిగి జనం బలిఇవ్వటంవైపు మొగ్గుతున్నారు పంబలవాడు మీసం సంతోషంగా మెలేస్తున్నాడు. సింగు బృందానికి ఏం చెయ్యటమో తోచటంలేదు. ఇంతలో కేశవులు, రాముడు, పూజాపళ్ళెంతో రాజమ్మ, పందిళ్ళలో కొచ్చారు. జనం సద్దుమణిగి ఆత్రంగా చూస్తున్నారు. ఇంతకూ సంగతేమంటే రాజమ్మకు కొంచెం పైత్యంచేసి ఒళ్లు తూలిందట. అది కొండంతలుగా పాకిపోయింది. కలతపడ్డ జనం మనస్సులు మళ్ళీ తేరుకున్నాయి.

సింగు తన గడ్డంలోంచి విజయసూచకంగా నవ్వాడు. పంబలవాడు ముఖం ముడుచుకున్నాడు. కొంత సేపాగి మిట్టమీద ఫలానావారి ఇంట్లో దండెం మీద ఉన్న గుడ్డలు ఉన్నట్టే తగలడ్డాయని వార్త పొక్కింది. ఇంకా సేపటికి గొల్లపాలెంలో ఫలనావారి ఇంటికప్పుమీద గప్పున మంటలేచిందని వార్తలు వచ్చాయి. మళ్ళీ పందిళ్ళలో కొంత సంచలనం కలిగింది. అంతలో మిట్టమీది వాళ్లు గొల్లపాలెంవాళ్ళు పందిళ్లలో కొచ్చి మా ఇళ్ళలో గుడ్డలు భద్రంగా ఉన్నాయని మా ఇళ్ళ కప్పులు క్షేమంగా ఉన్నాయని చెప్పటంతో ఇక జనం ఇలాంటి వార్తలకు, బలికి లంకెపెట్టుకొని కలతపడే స్థితి దాటిపోయారు.

సాయంత్రం వేళ కేశవులు ఊరేగింపు లేవదీశాడు. బండిమీద అమ్మవార్ని వేంచేపు చేయించాడు. అమ్మవారికి అటూఇటూ కేశవులు, సింగు నుంచున్నారు. రాముడు, సీతాపతి బండి తోల్తున్నారు. బండికి ప్రభలో అలంకారాలు చేశారు. అమ్మవారి బండికి నల్లఖై జతల ఎద్దుల్ని కట్టారు. ఎద్దులకు గులాం చల్లి బంతిపూల దండలు వేశారు. పట్నంనుంచి వచ్చినవాళ్ళలో కొందరు తప్పెట్లు తీసికొన్నారు వాళ్ళువేసే కొత్తరకం వరుసలు జనం వింగబడి వింటున్నారు. కొందరు భజనచేస్తూ ముందుకుసాగారు. "జై ముత్తాలమ్మ తల్లీ?" అరుస్తూ ఊరేగింపు బయలుదేరింది. జనంతో పెద్దబజారు పొర్లిపోయింది. ఊరికి శివరాత్రి తిరణాల కళ వచ్చింది.

ప్రతి గవిడీదగ్గర అమ్మవారి ప్రభ ఆగుతోంది. సింగు కేశవులు వైపు తిరిగి "పెద్దకాపూ సెలవా" అని అడుగుతున్నాడు. అందరి సెలవులు తీసుకొని గవిడిమీద నిమ్మకాయలు కోయిస్తున్నాడు. గుమ్మడికాయలు పగలేయిస్తున్నాడు. ఊరేగింపు పొలిమేరదాకా పోయింతర్వాత అక్కడ అమ్మవార్ని సాగనంపి అంతా భజనలు చేసుకుంటూ వెనక్కు తిరిగొచ్చారు.

ఆ రాత్రి కేశవులు పట్నంనుంచి వచ్చిన వాళ్ళకి తనింట్లో భోజనాలు ఏర్పాటు చేశాడు. రాముడికి, సీతాపతికి ఆ రోజున ఆకలి వేయటంలేదు. ఒకళ్ళ నొకళ్ళు కౌగిలించుకొని నవ్వుకుంటున్నారు. హాయిగా నవ్వుకుని ఆనందించని జనం వూళ్ళో బహుకొద్దిమంది. అందులో చాలామందికి కల్లుకుండలు చెల్లుబాటు కాలేదన్నదే వారి బాధ.

ఆరాత్రికి రాత్రి పంబలవాడు, అతని ముఠా ఆ వూరు పొలిమేర తొక్కమని ఊరు విడిచి వెళ్ళిపోయారు. ఆ తెల్లవారుజామునే ప్రత్యేకంగా లారీ మాట్లాడి జయజయధ్వానాలతో ఆ వూరి ప్రజలు సింగు బృందాన్ని సాగనంపారు.

మర్నాటి ఉదయాన సూర్యకిరణాలు ఆ పల్లెప్రజల్ని మేలుకొల్పుదామని వచ్చినాయి చిత్రం! వాళ్ళు మేల్కొనే ఉన్నారు. * *

శ్రీ సత్యం శంకరమంచి స్మృతికి ప్రతీకగా,

1961 యువ దీపావళి ప్రత్యేక సంచికనుండి పునర్ముద్రణ.